

י"תגבר כאר"י – המהפך של יעקב אבינו לקראת מותו

מרצה: יהודה טרופר
yehudatr@gmail.com

ימי עיון בתנ"ך תשע"ט

(שיעור מס' 57)

השוואת נוסח סיכום ח"י האבות ומותם:

<p>בראשית נ', כב כו וַיֵּשֶׁב יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם הוּא וּבֵית אָבִיו וַיְחִי יוֹסֵף מֵאָה וְעֶשְׂרֵי שָׁנִים ... וַיָּמָת יוֹסֵף בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרֵי שָׁנִים וַיַּחְנֹטוּ אֹתוֹ וַיִּישָׂם בְּאֲרוֹן בְּמִצְרַיִם: שם מ"ט, לג ... וַיִּכַּל יַעֲקֹב לְצוֹת אֶת בְּנָיו וַיֹּאסֹף רְגְלָיו אֶל הַמִּטָּה וַיִּגְוַע וַיֹּאסֹף אֶל עַמּוּנוֹ:</p>	<p>בראשית מ"ז, כח וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שִׁבְעַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְהִי יָמָיו יַעֲקֹב שְׁנַיִם חֲמִישֵׁי שָׁבַע שָׁנִים וַאֲרָבַעַיִם וּמֵאָת שָׁנָה: וַיִּקְרָבוּ יָמָיו וַיִּשְׂרָאֵל לְמוֹת ... שם מ"ט, לג ... וַיִּכַּל יַעֲקֹב לְצוֹת אֶת בְּנָיו וַיֹּאסֹף רְגְלָיו אֶל הַמִּטָּה וַיִּגְוַע וַיֹּאסֹף אֶל עַמּוּנוֹ:</p>	<p>בראשית ל"ה, כח-כט וַיְהִי יָמָיו יַחֲזֵק מֵאָת שָׁנָה וּשְׁמֹנִים שָׁנָה: וַיִּגְוַע יַחֲזֵק וַיָּמָת וַיֹּאסֹף אֶל-עַמּוּנוֹ זָקֵן וְשִׁבְעַת יָמִים וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עֶשְׂרֵי יַעֲקֹב בְּנָיו:</p>	<p>בראשית כ"ה, יז וְאֵלֶּה יָמֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל מֵאָת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְשִׁבְעַת שָׁנִים וַיִּגְוַע וַיָּמָת וַיֹּאסֹף אֶל- עַמּוּנוֹ:</p>	<p>בראשית כ"ה, ז-ח וְאֵלֶּה יָמֵי שְׁנֵי-חַיֵּי אַבְרָהָם אֲשֶׁר-חַי מֵאָת שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְחֲמִשָּׁתַּיִם שָׁנִים: וַיִּגְוַע וַיָּמָת אַבְרָהָם בְּשִׁיבָה טוֹבָה זָקֵן וְשִׁבְעַת וַיֹּאסֹף אֶל-עַמּוּנוֹ:</p>	<p>בראשית כ"ג, א-ב וַיְהִי חַיֵּי שְׁרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעַת שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שְׁרָה: וַתָּמָת שְׁרָה בְּקָרְיַת אַרְבַּע הוּא חֲבֵרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן</p>
--	---	--	---	--	---

א. כיצד מרגיש יעקב לקראת ירידתו ליוסף?

בראשית מ"ה, כו-כח

וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל רַב עוֹד יוֹסֵף בְּנִי חַי אֵלֶיךָ וְאֶרְאֶנּוּ
בְּטָרִם אָמוֹת.

רש"י

(כח) רב – רב לי עוד שמחה וחדוה, הואיל ועוד
יוסף בני חי.

רבנו בחיי

(כח) רב עוד יוסף בני חי – ע"ד הפשט לפי שאמר
לו שני דברים "עוד יוסף חי, וכי הוא מושל",
השיב להם מה לי אם הוא מושל רב לי שהוא חי.

ב. מי בכה ומי לא ומדוע?

בראשית מ"ו

(כט) וַיֹּאסֶר יוֹסֵף מְרַכְבָּתוֹ וַיַּעַל לְקִרְיַת יִשְׂרָאֵל אָבִיו גְּשֵׁנָה וַיֵּרָא אֵלָיו וַיִּפֹּל עַל צַוְאָרָיו וַיִּבְכֶּה עַל צַוְאָרָיו עוֹד:

רש"י בראשית פרק מו

"וירא אליו" - יוסף נראה אל אביו. "ויבך על צוואריו עוד" - לשון הרבות בכיה ... אף כאן הרבה והוסיף בבכי יותר על
הרגיל. אבל יעקב לא נפל על צווארי יוסף ולא נשקו, ואמרו רבותינו שהיה קורא את שמע.

רמב"ן בראשית פרק מו פסוק כט

... והנכון בעיני כי כבר היו עיני ישראל כבדים קצת מזוקן, וכשבא יוסף במרכבת המשנה ועל פניו המצנפת כדרך מלכי
מצרים, לא היה ניכר לאביו וגם אחיו לא הכירוהו, לפיכך הזכיר הכתוב כי כאשר נתראה אל אביו שהביט בו והכירו
נפל אביו על צווארו ובכה עליו עוד, כאשר יבכה עליו תמיד עד היום הזה כשלא ראהו. ואחר כך אמר "אמותה הפעם
אחרי ראותי את פניך".

ודבר ידוע הוא מי דמעתו מצויה, אם האב הזקן המוצא את בנו חי לאחר היאוש והאבל, או הבן הבכור המולך.

ג. כיצד מרגיש יעקב ברגע המפגש עם יוסף?

בראשית מ"ו

(ל) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף אֲמוֹתָהּ הִפְעַם אַחֲרַי
רְאוּתִי אֶת פְּנִיךָ כִּי עוֹדֶיךָ חַי:

שד"ל

(ל) אמותה הפעם – הלואי ואמות עתה, כלומר אין
רע אם אמות עתה, אחרי ראותי שאתה חי, ואם
עתה אמות, אמות בשיבה טובה, ולא ביגון, כמו
שהייתי אומר קודם לכן כי ארד אל בני אבל
שאולה (ל"ז, לה).

אברבנאל

עתה אמות שמח וטוב לב כיון שראיתי פניך, לא
בעבור הממשלה אשר לך, כי אם להיותך חי כי
זהו ראש שמחתי לא דבר אחר.

רלב"ג

אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך וגו'; והרצון
בזה, כי מרוב השמחה ימות האדם בקלות, וכל
שכן הזקן, ולזה אמר יעקב שהוא ירא שימות בעת
ההיא מרוב השמחה אחרי ראותו את פניו כי עודנו
חי. ואמר זה כדי שיסור יוסף ממנו, ושלא יבכה
לפניו, כדי שלא יתפעל לבו מזה, ויפנה יעקב לבו
לדברים אחרים כדי שלא ימות. ולזה לא זכר
בכיתת יעקב על צוארי יוסף, כי יעקב מנע עצמו
מזה כדי שלא ימות מרוב הפעלות השמחה.

ד. למה להתלונן בפני המלך?

בראשית מ"ז

(ז) וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת יַעֲקֹב אָבִיו וַיַּעֲמְדֵהוּ לִפְנֵי פְרֹעָה וַיִּבְרָךְ יַעֲקֹב אֶת פְּרֹעָה: (ח) וַיֹּאמֶר פְּרֹעָה אֶל יַעֲקֹב כָּמָה יָמֵי שְׁנֵי חַיֶּיךָ:
(ט) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל פְּרֹעָה יָמֵי שְׁנֵי מְגוּרַי שְׁלֹשִׁים וּמֵאֵת שָׁנָה מֵעֵט וְרַעִים הָיוּ יָמֵי שְׁנֵי חַיֵּי וְלֹא הִשְׁיִגוּ אֶת יָמֵי שְׁנֵי חַיֵּי
אַבְתִּי בְיָמַי מְגוּרֵיהֶם: (י) וַיִּבְרָךְ יַעֲקֹב אֶת פְּרֹעָה וַיֵּצֵא מִלִּפְנֵי פְרֹעָה:

רד"ק

(ט) ימי שני מגורי – הימים ושנים שגרתי הנה והנה עד כה היו שלשים ומאת שנה והיו מעט ורעים, כי בצרה הייתי כל
הימים שחייתי עד הנה, זהו שאמר רעים, אבל מעט היאך ידע עדיין כמה יחיה? אלא מפני הצרות שמצאוהו הרגיש
בעצמו חולשו וידע כי לא יוכל לחיות עוד אלא מעט.
ולא השיגו – לא בטובה ולא בשנים.

רמב"ן בראשית פרק מז

(ט) "מעט ורעים היו ימי שני חיי" – לא ידעתי טעם הזקן אבינו, מה מוסר הוא שיתאונן אל המלך, ומה טעם לאמר
"ולא השיגו את ימי שני חיי אבותי", כי אולי עוד ישיגם ויחיה יותר מהם!
ונראה לי כי יעקב אבינו זרקה בו שיבה והיה נראה זקן מאד, ופרעה תמה על זקנותו כי אין רוב אנשי זמנו מאריכים
ימים כל כך, שכבר קצרו שנותם, ולכן שאל לו "כמה ימי שני חייך", כי לא ראיתי כמותך זקן בכל מלכותי. אז ענה
יעקב כי ימיו "שלשים ומאת שנה", ואל יתמה בהם כי מעט הם כנגד שנות אבותיו שחיו יותר, אבל מפני היותם רעים
בעמל ואנחה זרקה בו שיבה ונראה זקן מאד.

רש"י הירש

(ט) ימי שני מגורי וגו' ימי שני חיי – בתשובתו, מבדיל יעקב בין חיים לבין קיום: אתה שאלת אותי על ימי שני חיי?
ובכן, לא חייתי הרבה, אך התגוררתי על האדמה מאה ושלושים שנה. ימי השנים שאוכל לקרוא להם "חיי" (בהם
מלאתי בשלמות את שליחותי) מעטים היו, ובמיוחד הם היו "רעים", מלאי מרירות ודאגה. הוטל עלי התפקיד לקיים
– בתוך הצרה – את חובותיה של הצרה. את תוכנם של חיי אין להשוות עם התוכן של חיי אבותיי. הם "חיו" יותר; כל
יום של מגוריהם כאן בארץ היה "חיים", והם זכו לקיים את שליחות חייהם בתנאים של אושר.
אין זו תלונה על מיעוט שנותיו, אלא ענווה בהשקיפו אחורה על ערכם המוסרי של החיים שעברו עליו.

בקשת יעקב מיוסף שיקברוהו בארץ ישראל:

בראשית כ"ד, ב-ג

וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל עֶבְדוֹ זָקֵן בֵּיתוֹ
הַמְּשָׁל בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ
שִׁים נָא יָדָךְ תַּחַת יָרְכִי:
וְאֲשָׁבִיעֶךָ ...

בראשית מ"ז, כט-לא
וַיִּקְרְבוּ יָמֵי יִשְׂרָאֵל לְמוֹת
וַיִּקְרָא לְבָנוֹ לְיוֹסֵף
וַיֹּאמֶר לוֹ אִם נָא מִצְאֹתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ

בראשית ל"ג, י-יא
וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל נָא אִם נָא מִצְאֹתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלִקְחָתָהּ
מִנְחָתִי מִיָּדִי כִּי עַל כֵּן רָאִיתִי פָּנֶיךָ כְּרֹאת פְּנֵי אֱלֹהִים
וַתִּרְצָנִי: קַח נָא אֶת בְּרִכְתִּי אֲשֶׁר הִבְאֵת לְךָ ...

שִׁים נָא יָדָךְ תַּחַת יָרְכִי
וְעָשִׂיתָ עִמָּדֵי חֶסֶד וְאֱמֶת
אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם:
וְשָׁכַבְתִּי עִם אֲבֹתַי
וְנִשְׂאֹתֵנִי מִמִּצְרַיִם וְקִבַּרְתֵּנִי בְּקִבְרֹתָם
וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֲעֹשֶׂה כְּדִבְרֶךָ:
וַיֹּאמֶר הַשְּׁבַעָה לִּי
וַיִּשְׁבַּע לוֹ
וַיִּשְׁתַּחֲוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמֶּטֶה:

בראשית נ"ו, יז
כֹּה תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אֲנָּא שָׂא נָא פֶשַׁע אַחִיד וְחַטָּאתָם כִּי
רָעָה וְגִמְלוּךָ וְעֵתָה שָׂא נָא לְפֶשַׁע עֶבְדֵי אֱלֹהֵי אֲבִיךָ ...

בראשית כ"ה, לב-לג
וַיֹּאמֶר עֲשׂוּ הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לְמוֹת
וְלָמָּה זֶה לִּי בְכָרָה:
וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הַשְּׁבַעָה לִּי כִּיֹּם
וַיִּשְׁבַּע לוֹ
וַיִּמְכֹּר אֶת בְּכֹרְתוֹ לְיַעֲקֹב:

בראשית ל"ג, ג
וַיִּשְׁתַּחֲוּ אַרְצָה שְׁבַע פְּעָמִים עַד גִּשְׁתּוֹ עַד אַחִיו:

המעגלים נסגרים לטובה:

בתחילה ...	בסוף ...
"וַיִּרָא אֱלֹוֹ וַיִּפֹּל עַל צְנֹאָרָיו וַיִּבְדֹּךְ עַל צְנֹאָרָיו עוֹד" (מ"ו, כט)	"וַיִּשְׁק לָהֶם וַיַּחֲבֹק לָהֶם" (מ"ח, י)
"אָמוּתָה הַפֶּעַם אַחֲרֵי רְאוּתִי אֶת פָּנֶיךָ כִּי עוֹדֶךָ חַי" (מ"ו, ל)	"רְאֵה פָּנֶיךָ לֹא פָלַתִּי וְהִנֵּה הִרְאָה אֹתִי אֱלֹהִים גַּם אֶת זֶרְעֶךָ" (מ"ח, יא)
"מִעַט וְרַעִים הָיוּ יָמֵי שְׁנֵי חַיֵּי וְלֹא הִשְׁיִגוּ אֶת יָמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אֲבֹתַי" (מ"ז, ט)	"הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְוּ אֲבֹתַי לְפָנָיו אַבְרָהָם וַיִּצְחָק הָאֱלֹהִים הִרְעָה אֹתִי מֵעוֹדִי עַד הַיּוֹם הַזֶּה. הַמְּלֹאָךְ הַגָּאֵל אֹתִי מִכָּל רָע" (מ"ח, טו-טז)
"וַיִּשְׁתַּחֲוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמֶּטֶה" (מ"ז, לא)	"וַיִּשְׁתַּחֲוּ לְאַפְּיוֹ אַרְצָה" (מ"ח, יב)
בקשת קבורה (מ"ז, כט-לא)	ציווי קבורה (מ"ט, כט-לב)

רמב"ן בראשית פרק מז

(לא) "השבעה לי וישבע לוי" - לא היה יעקב חושד בבנו הצדיק האהוב לו שימרה על מצות אביו ועל הדבר אשר הבטיחו ואמר "אנכי אעשה כדבריד", אבל עשה כן לחזק הענין בעיני פרעה, אולי לא יתן לו רשות להפרד ממנו ויאמר לו שלח את אחיך ואת עבדיך ויעלוהו שם, או שיחפוץ פרעה שיקבר הנביא בארצו לכבוד להם ולזכות, ולכן השביעו, כי לא יהיה נכון להעבירו על שבועתו, וגם יוסף יצטרך יותר להשתדל בענין מפני השבועה, וכן היה הדבר כמו שאמר (להלן נ ו) "עלה וקבור את אביך כאשר השביעך".

ר' אברהם בן הרמב"ם מ"ז, לא

השתחויתו ע"ה הודאה לאל יתעלה על חסדו השלימה לפי ששקטה נפשו כי צוואתו בזה תתקיים על ידי שבועת יוסף; זו היא דעת המפרשים בהשתחוויה זו. והחכמים ז"ל סוברים כי השתחוויה זו ליוסף על דרך השתחוויה אברהם ע"ה לבני חת דרך נימוס.

רש"י בראשית פרק מז

(לא) "וישתחו ישראל" - תעלא בעידניה סגיד ליה.

"על ראש המטה" - הפך עצמו לצד השכינה, מכאן אמרו שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה.

רש"ר הירש

"אם נא מצאתי חן בעיניך" - זו אינה הדרך בה מדבר אב אל בנו, ואף לא הדרך בה בן מדבר אל אביו; על אחת כמה וכמה שיעקב לא היה צריך לדבר כך אל יוסף.

בראשית רבה (וילנא) פרשה צו, ג

"ויקרבו ימי ישראל", כתיב (קהלת ח) "אין אדם שליט ברוח לכלוא את הרוח ואין שלטון ביום המות"... דבר אחר "ואין שלטון ביום המות" כשעשה זמרי אותו מעשה מה כתיב שם (במדבר כה) "ויבא אחר איש ישראל אל הקבה", והיכן היה משה, ופנחס מדבר לפני משה! אלא לקיים "ואין שלטון ביום המות", ואין מות אלא לשון השפלה, ניתנה הישועה לפנחס והשפיל את משה. ואף דוד כתיב בו (מלכים א א) "והמלך דוד זקן", וכיון שנטה למות מה כתיב בו (שם מלכים א ב) ויקרבו ימי המלך דוד; אין כתיב כאן אלא "ויקרבו ימי דוד". ואף יעקב כיון שנטה למות התחיל משפיל עצמו לפני יוסף ואמר לו "אם נא מצאתי חן בעיניך", אימתי כשקרב למיתה שנאמר "ויקרבו ימי ישראל למות".

תענית ה:

א"ר יוחנן: יעקב אבינו לא מת!

א"ל וכי בכדי ספדו ספדנייא וחנטו חנטייא וקברו קברייא? (האם בחינם ספדוהו הסופדים, חנטוהו החונטים וקברוהו הקוברים?)

א"ל מקרא אני דורש שנאמר: (ירמיהו ל) "ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה' ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים" מקיש הוא לזרעו, מה זרעו בחיים אף הוא בחיים.

הרב אלחנן סמט, עיונים בפרשות השבוע, כרך א' עמ' 45

סיפורי האבות בספר בראשית נשזרים ללא הרף בחוט תודעה כפול: תודעה אחת של האישים הפועלים בהם היא ארצית-אנושית ..., והתודעה האחרת היא תודעת הייעוד הא-לוהי. תודעה זו מביאה את בעליה לתפיסה שהם אינם אנשים פרטיים - בני אדם רגילים - אלא בחירי א-להים, שנועדו להקים את עמו ...